

بررسی نقش تعاونی‌های مرزنیسان در توسعه مناطق مرزی خراسان جنوبی

مورد مطالعه: تعاونی مرزنیسان شهرستان درمیان

دکتر محمود جمعه پور*

محمد علی طالبی**

تاریخ دریافت: ۹۰/۷/۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۲/۱۲

چکیده

دور افتاده بودن، حاشیه‌ای بودن و حس ناپایداری در مناطق مرزی اغلب به عنوان عوامل موقعیتی به ضرر توسعه این مناطق عمل می‌کنند. اهمیت استراتژیک این مناطق نیازمند دخالت عامل بیرونی برای توسعه و استفاده از قابلیت‌های موقعیتی این مناطق است. در نواحی مرزی تعاونی‌های مرزنیسان، می‌توانند نقش عمده‌ای در امنیت و توسعه پایدار سرزمینی ایفا کنند. استان خراسان جنوبی به عنوان یک استان مرزی هم از اهمیت استراتژیک بسیار فراوانی در تأمین امنیت ملی برخوردار است و هم یکی از توسعه نیافته ترین مناطق کشور به شمار می‌رود، که در توسعه آن می‌توان بر پتانسیل‌های بخش تعاون تأکید کرد. در این استان با بیش از ۴۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان، ۱۲ مورد از این تعاونی‌ها ایجاد شده‌اند.

Mahjom43@gmail.com

talebi856@yahoo.com

* دانشیار برنامه‌ریزی دانشگاه علامه طباطبایی.

** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای.

این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای دانشگاه علامه طباطبایی استخراج شده است.

روش شناسی در این پژوهش شامل بررسی اسنادی و پیمایش میدانی است. در پیمایش میدانی از روش‌های مشاهده میدانی، مصاحبه با مدیران و صاحب‌نظران و پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش در سطح کلان تمام تعاونی‌های مرزنشینان استان و در سطح خرد خانوارهای عضو تعاونی‌های مرز نشین در شهرستان در میان بوده‌اند. در سطح کلان واحد تحلیل تعاونی‌ها بوده‌اند که برای مدیران تمام تعاونی‌های موجود در سطح استان (۱۲ مورد) پرسشنامه از پیش ساخته ارسال و شش مورد از تعاونی‌ها بر اساس میزان دسترسی به مدیران، میزان فعالیت، قدمت تاسیس و تعداد اعضا به عنوان نمونه تحلیل انتخاب شدند. در سطح خرد با توجه به پراکندگی خانوارهای عضو در (۲۵ روستا) از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی برای انتخاب نمونه استفاده شده است و حجم نمونه ۱۴۰ خانوار بدست آمده است. داده‌های بدست آمده از پیمایش با استفاده از روش‌های کمی و کیفی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد که تعاونی‌های مرز نشین مورد بررسی با وجود دخالت عوامل جانبی مانند خشکسالی طولانی مدت در منطقه، بر کاهش مهاجرت، افزایش درآمد و رفاه اقتصادی و توسعه منطقه تاثیر مثبتی داشته و فرضیه‌های پژوهش مورد تایید قرار گرفته‌اند. در تحلیل کیفی با استفاده از روش برنامه‌ریزی استراتژیک SWTO پیشنهادهایی برای افزایش کارآیی تعاونی‌ها داده شده است که سرمایه‌گذاری بیشتر دولت و کاهش محدودیت‌های قانونی و کارکردی تعاونی‌ها از جمله موارد مورد تاکید است.

واژه‌های کلیدی: توسعه منطقه‌ای، تعاونی مرزنشینان درمیان،

برنامه‌ریزی راهبردی، خراسان جنوبی.

مقدمه

توسعه و امنیت دو الزام زندگی بشر امروزی هستند، که در کنار یکدیگر آسایش را برای ساکنان یک منطقه فراهم می‌سازند. مناطق مرزی کشور ما نیز از این دو امر مهم

مستثنی نیستند. بخش تعاون با تاسیس شرکت‌های تعاونی مرزنشینان سعی در دستیابی به این مهم داشته است. ایران با داشتن ۱۶ استان مرزی، همسایگی با ۱۵ کشور آسیایی و داشتن ۸۷۵۵ کیلومتر مرز مشترک دارای قابلیت‌های متعددی برای تجارت خارجی است. نوسانات بازارهای نفتی و اتکا اقتصاد ایران به در آمد نفت، تحریم اقتصادی و محدودیت‌های بین‌المللی برای داشتن روابط خارجی با سایر کشورها، رشد اقتصادی سریع چین و تسخیر بازارهای خاورمیانه و جهان و ناتوانی کشور ما در رقابت خارجی با کشورهای توسعه یافته، همه و همه از عوامل تهدید کننده تجارت خارجی ایران می‌باشند. (زرقانی، ۱۳۸۶: ۸۶) نا امنی‌های مناطق مرزی، قاچاق کالا، پایین بودن سطح توسعه در استان‌های مرزی و به تبع آن استان‌های مرزی همسایگان شرقی و نیاز مبرم به ثبات جمعیت مناطق مرزی، لزوم فعالیت‌های تجاری در مرزها را افزایش داده است. از دیگر سو شکل‌گیری قطب‌های توسعه در مرکز و غرب کشور نباید توجه دولتمردان و برنامه‌ریزان چه در سطح ملی و چه در سطح منطقه‌ای را از نواحی پیرامونی، به ویژه نواحی مرزی شرق کشور باز دارد. وجود نا امنی در این مرزها با توجه به تاریخچه ناامنی در کشور افغانستان، نقش آن به عنوان بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر در جهان، همگرایی قومیت‌ها در دو طرف مرز و اهمیت استراتژیک منطقه، خود بحث گسترده‌ای و توجه ویژه‌ای به منطقه را می‌طلبد. در این میان استان نو پای خراسان جنوبی به عنوان یکی از استان‌هایی که دارای سطح توسعه پایین‌تری نسبت به سایر استان‌های کشور است، در نواحی مرزی دارای مشکلات فراوانی از قبیل: بیکاری، فقر، قاچاق کالا و مواد مخدر و... است؛ که لزوم توجه بیشتر به این منطقه محروم که پتانسیل‌های رشد فراوانی را نیز داراست، می‌طلبد. گفتنی است تعاونی‌های مرزنشینان می‌توانند از عمده عوامل توسعه اجتماعی و اقتصادی مناطق مرزی باشند. در استان خراسان جنوبی در مجموع ۱۲ مورد تعاونی مرزنشینان وجود دارد که تعداد معدودی از آنها فعال می‌باشند.

بیان مساله

در کشورهای گوناگون دولتمردان از ادوار گذشته به این فکر افتادند که چگونه مرزنشینان نواحی مرز دریایی، آبی و زمینی را از مزیت‌هایی برخوردار نمایند تا به عنوان مرزبانان غیررسمی در مرزها با دلگرمی و آرامش بیشتر ماندگار و زیست نمایند، چرا که اولین تعارض دشمنان خارجی در مرزها متوجه زندگی، دارایی و جامعه مرزنشینانی است که در مرزها سکونت دارند. در بیشتر ممالک جهان از آمریکای شمالی گرفته تا کشورهای بزرگ و کوچک حوزه دریای کارائیب و آمریکای لاتین، خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و خاور دور، همه جا بیشترین نوع فعالیت‌ها در مناطق مرزی به فعالیت‌های غیر مجاز از جمله قاچاق انواع کالا و فرار از قوانین و مقررات جاری در کشور اختصاص دارد (امینی، ۱۳۷۷: ۲۵). این موضوع خود می‌تواند به یک چالش برای امنیت ملی و اختلال در توسعه اقتصادی کشورها تبدیل شود که تعاونی‌های مرزنشین می‌توانند آن را از یک تهدید به فرصت تبدیل نمایند.

در ایران تعاونی‌های مرزنشینان از گذشته‌های دور به طور غیررسمی و از سال ۱۳۴۴ به طور رسمی در کشور فعال بوده‌اند؛ اما با وجود گشایش‌هایی که در توسعه فعالیت آنها به لحاظ ساختاری و قانونی فراهم شده، کماکان محدودیت سقف ارز تخصیصی و همچنین محدود بودن اقلام کالاهای صادراتی و وارداتی که این تعاونی‌ها می‌توانند مبادله نمایند، در کنار سایر محدودیت‌های اداری-اجرایی، از کارایی آنها کاسته و عملاً نقش آنها را در بازرگانی خارجی کشور کمرنگ نموده است. (وزیر، ۱۳۸۷: ۲۳).

تعاونی‌های مرزنشین در استان خراسان جنوبی که با هدف استفاده از قابلیت‌های منطقه‌ای و در جهت توسعه تشکیل شده‌اند، در طی سالیان اخیر مانند بسیاری از تعاونی‌های مرزنشینان کل کشور به دلایل فراوان از جمله؛ تغییرات در قانون مبادلات مرزی، تنش‌های کشور افغانستان و مشکلات زیرساختی و مالی در منطقه، از مبادلات تجاری باز مانده‌اند. خشکسالی چند ساله اخیر در منطقه ضمن بیکاری کشاورزان و

کاهش درآمد عشایر، باعث افزایش روند مهاجرت جمعیت فعال منطقه به مرکز استان و یا پایتخت کشور شده و در نتیجه خالی شدن مناطق مرزی را در پی داشته است. این پژوهش به بررسی رویکرد مناسب برای توسعه فعالیت و افزایش نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه کشور، شناسایی گام‌های مهم برنامه ریزی و سیاست گذاری‌های لازم به منظور ایجاد تحول ساختاری در این تعاونی‌ها و سوق دادن آنها به سوی تولیدی شدن، به جای توزیعی بودن صرف، می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

تقریباً می‌توان گفت که در سطح کشور پژوهش در این زمینه با جهت‌گیری توسعه منطقه‌ای تا کنون صورت نگرفته است. در رابطه با پیشینه پژوهش در مورد عملکرد تعاونی‌های مرزی نیز باید خاطر نشان کرد که هیچ‌گونه پژوهش علمی و دانشگاهی در مورد عملکرد تعاونی‌های مرزنشین در محدوده استان تاکنون صورت نپذیرفته و کارهای انجام شده در سطح گزارش عملکرد سازمان‌های دولتی بوده است. بخش اعظم مطالعات در مورد تعاونی‌های مرزنشین در سطح کشور مربوط به سال‌های آغازین دهه ۱۳۷۰ می‌باشد. در سال‌های اخیر در استان‌های کرمانشاه، بوشهر، خراسان رضوی، سیستان و بلوچستان و هرمزگان پژوهش‌هایی صورت گرفته است.

مبانی نظری پژوهش

مبانی نظری این پژوهش نظریات توسعه منطقه‌ای است. نظریاتی که از دیدگاه‌های گوناگون به تبیین و تحلیل کارکردها و پیامدهای فضایی بر توسعه نابرابر مناطق سرزمین می‌پردازند. نظریات توسعه منطقه‌ای پس از جنگ جهانی دوم به عنوان نگرش‌هایی برای برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی، توزیع بهینه و کاراتر منابع، امکانات، رفاه و ثروت، تخصیص مجدد منابع، رشد متوازن تر نواحی و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای مطرح و مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفته‌اند.

(کلانتری، ۱۳۸۴: ۱۲۵). توجه به بُعد فضایی توسعه، تلاش برای ایجاد شرایطی است که نواحی فقیرتر و محروم‌تر از منافع توسعه بیشتر بهره‌مند شوند و فاصله بین نواحی توسعه یافته و توسعه نیافته کاهش یابد (میسرا، ۱۳۵۳: ۱۰). یک تشکیلات و ساخت فضایی مطلوب باعث کاهش عدم تعادل اقتصادی، اجتماعی و فضایی بین سطوح گوناگون جامعه و نواحی می‌گردد. سطح بهره‌وری منابع و فعالیت‌ها را افزایش می‌دهد و به ویژه برای مناطق محروم راهکارهای خاصی را می‌اندیشد. برنامه‌ریزی فضایی بدنبال یک نظم فضایی ارگانیک است که در آن هر جامعه و سرزمین بر اساس جایگاه و مرتبه‌ای که دارد در فرایند توسعه، فعالیت‌ها و کارکردها نقش داشته باشد و در حد جایگاه خود از منابع و دستاوردهای توسعه بهره‌مند گردد.

رویکرد نظری به توسعه فضایی و منطقه‌ای را در قالب دو روش توسعه بالا به پایین و یا پایین به بالا می‌توان تقسیم بندی کرد. رهیافت بالا به پایین به عنوان یک روش تغییر یا توسعه، بر این اصل استوار است که بالاترین سطح مراتب سکونتگاه‌ها، بهترین مکان برای دستیابی به نرخ بالاتری از رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. این نرخ بالاتر رشد از طریق استفاده از مزایای انباشت و تمرکز که در مراکز بزرگتر وجود دارد، بدست می‌آید. رشد سریعتر حاصل از انباشت‌های مترکم شده، سپس می‌تواند از طریق مکانیزم پخش و نفوذ به پایین، سطوح پایین‌تر سکونتگاه‌ها را نیز در بر بگیرد. این روش ریشه در مدل‌های اقتصادی نئوکلاسیک دارد. نگرش بالا به پایین همچنین در ارتباط با روند توسعه، دیدگاه‌های سیاسی، اقتصادی ویژه‌ای را شامل می‌شود. مدل‌ها و تئوری‌های کلیدی در قالب این رهیافت شامل میردال (۱۹۵۷)، هیرشمن (۱۹۵۸) مدل‌های علیت انباشتی، مکتب وابستگی آمریکای لاتین (دهه ۱۹۷۰)، تئوری‌های منطقه غالب و مکان مرکزی والتر کریستالر (۱۹۳۱) و تئوری‌های قطب/مرکز رشد، لوش و پرو (۱۹۵۵) و بودویل (۱۹۶۶) است. (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۱۱۴).

مدل‌ها و تئوری‌های مبتنی بر راهبرد بالا به پایین از این نظریه الهام می‌گیرند که توسعه نمی‌تواند بطور اتفاقی در سطح یک منطقه شکل گیرد. توسعه گرایش به استقرار

در نقاطی دارد که از حد مناسبی از تمرکز برخوردار باشند، که این نقاط مراکز یا نقاط رشد نامیده می‌شوند. پس از رخ دادن توسعه در این مراکز، توسعه به آرامی و بتدریج در نواحی پیرامون گسترش می‌یابد و در اطراف مرکز پخش می‌شود. بر اساس این نظریه در برنامه ریزی منطقه‌ای این اصل پذیرفته می‌شود که توسعه گرایش به استقرار در واحدهای اقتصادی بزرگتر و متراکم‌تر نسبت به واحدهای پراکنده و نواحی کم تراکم دارد. در این رابطه تمرکز سرمایه در سکونتگاه‌های بزرگ و در برخی از سطوح پایین‌تر سلسله مراتب سکونتگاه‌ها که پتانسیل لازم برای تبدیل به مراکز بزرگتر را دارند، مورد تاکید قرار می‌گیرد. در این مدل‌ها به وضعیت‌های محلی، تفاوت‌ها و ویژگی‌های خاص مناطق توجهی نمی‌شود و یک روند کاملاً یک طرفه از بالا به پایین که لازمه آن تمرکز شدید است مورد تاکید قرار می‌گیرد (Yankson and Thomi, 1985: 5) و (Okali and et.al, 2001:2).

در سوی دیگر روش‌های توسعه منطقه‌ای، استراتژی توسعه از پایین به بالا است. این رهیافت در توسعه فضایی و سرزمینی بدنبال اصلاح وضعیت اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه‌ها، جمعیت و فعالیت با تمرکز در سطوح پایین سلسله مراتب سکونتگاهی و پس از آن انتقال به سطوح بالاتر است (Potter and Lyloyd, Events 1988). این رهیافت در عین حال بر این نکته تاکید می‌کند که روش پایین به بالا و بالا به پایین ضرورتاً با هم در تناقض نیستند، بلکه بحث بر سر این است که مراکز شهری و نواحی روستایی در فرایند توسعه و تغییرات اجتماعی و اقتصادی باید بر نهادهایشان به نسبت جایگاهی که دارند، کنترل داشته باشند (Nelson, 1993). در این روش توسعه مناطق پیرامون بر مبنای توسعه شهرهای کوچک و دیگر مراکز در سطوح پایین سلسله مراتب سکونتگاهی مورد تاکید قرار می‌گیرد. بنابراین مراکز سطوح پایین سلسله مراتب یعنی شهرهای کوچک، روستا شهرها و مراکز روستایی به نحو چشمگیری توسعه می‌یابند. این روش در الگوهای توسعه جایگزین، و روش نیازهای اساسی جایگزین روش بالا به پایین می‌شود. (George, O. 2003:3) بر اساس رهیافت‌های بالا به پایین یا پایین به

بالا، سطوحی از تمرکز، از تمرکز کامل تا عدم تمرکز کامل در دو سوی این طیف مورد توجه قرار دارند. در دیدگاه توسعه فضایی و منطقه‌ای این روند تمرکز و عدم تمرکز شکل سلسله مراتبی به خود می‌گیرد. میسرا^۱ یکی از صاحب‌نظران توسعه منطقه‌ای به ویژه برای روش پایین به بالا - که در آن، توسعه سطوح پایین سلسله مراتب فضایی یعنی نواحی روستایی و شهرهای کوچک و متوسط مورد توجه قرار دارند - از آن به عنوان تمرکز غیر متمرکز یاد می‌کند (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۱۱۶). بنابراین در این پژوهش ترکیبی از نظریات توسعه منطقه‌ای استفاده شده است. با توجه به اینکه بسیاری از نظریات توسعه منطقه‌ای رویکرد اقتصادی به توسعه دارند، سعی شده است تا در ترکیب چارچوب نظری، رویکرد پایداری توسعه که بر کاهش نابرابری اجتماعی، اقتصادی و فضایی با استفاده از قابلیت‌های سرزمین تاکید می‌کند مورد توجه قرار گیرد. تاکید بر پایداری توسعه بدون توجه به توزیع برابر فرصت‌های توسعه و بهره‌مندی بیشینه جامعه از آن، نمی‌تواند مقبول باشد (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۴: ۶) در توسعه پایدار انسانی بر پایداری در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تاکید شده و عقیده بر این است که بدون پایداری و ایجاد تعادل و توازن در تمام ابعاد جامعه، نمی‌توان به یک توسعه پایدار دست یافت. بنابر این نگرش فضای در قالب سازمان تعاونی و مشارکت مردمی از اصول اساسی توسعه به شمار می‌رود. ترجیح ما استفاده از یک تعریف نسبتاً ساده فرآیند - محور است که بر رفاه بلند مدت تاکید می‌کند: توسعه پایدار توسعه‌ای است که سلامتی بلند مدت سیستم‌های انسانی و اکولوژیکی را بهبود می‌بخشد. این تعریف سعی می‌کند با تاکید بر فرآیند حرکت پیوسته به سمت جوامع طبیعی و انسانی سالم‌تر، از بحث‌های بی‌ثمر بر سر مفاهیمی چون ظرفیت تحمل، نیازها، یا وضعیت نهایی پایداری دوری کند. دست کم از نظر تئوری، جهت‌گیری‌ها و دستورالعمل‌های این فرآیند را می‌توان از طریق فرآیندهای مشارکتی که در آن تمام ذینفعان مرتبط، نمایندگی می‌شوند، مورد توافق قرار داده

^۱ . Misra, R.P

و از طریق تعیین شاخص‌های عملکردی گوناگون، پیشرفت را اندازه‌گیری کرد (Wheeler, 2004: 24). امروزه توسعه پایدار از طریق تحقق همزمان سه هدف دنبال می‌شود که در زبان انگلیسی به «تری ایی»^۱ معروف است که عبارتند از: محیط زیست، اقتصاد و عدالت که می‌توان آن را در مفهوم عدالت اقتصادی و زیست محیطی یا عبارت تعادل اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی خلاصه کرد. (جمعه پور، ۱۳۸۹: ۱۴).

خلاصه اینکه؛ توسعه منطقه‌ای دنبال دستیابی به الگوی مناسبی از توزیع جمعیت، فعالیت‌ها و منابع سرمایه‌ای در انطباق با قابلیت‌های سرزمینی است، تا از طریق آن مناطق گوناگون سرزمین بتوانند به توسعه‌ای متعادل و متوازن دست یابند. توسعه از طریق گسترش نهادهای محلی و منطقه‌ای و یا اشکال نهادی که بتواند مشارکت جامعه محلی را در فرایند توسعه نهادینه نماید و از طریق درگیر ساختن مردم محلی به توسعه‌ای درون‌زا و خود اتکا در سطح جوامع محلی نایل شود، با ایجاد و گسترش تعاونی‌ها امکان پذیر است. تعاونی‌های مرزی علاوه بر استفاده از قابلیت‌های سازمانی و نهادی تعاونی‌ها، از قابلیت ویژه منطقه‌ای که در اینجا مرزی بودن است نیز به عنوان یک فرصت برای توسعه استفاده می‌کنند. به منظور بهبود امور اقتصادی و اجتماعی و کاهش نابرابری‌های موجود در جامعه، توسعه روحیه همکاری و ایجاد انگیزه مشارکت در بین مردم در چارچوب سازمان تعاونی یکی از راه‌های روشن تشخیص داده شده است. تعاونی وسیله مناسبی برای فروزان نگاه داشتن کارایی و اثر بخشی نیروی انسانی و جلب مشارکت مردمی است. مشارکت مردمی را به خونی که در بدن گردش دارد تشبیه می‌نمایند و معتقدند که نمی‌توان جامعه را بدون آن تصور کرد و تعاونی شبکه یا چارچوب سازمانی است که مشارکت در آن جریان می‌یابد. (وزارت تعاون، ۱۳۷۹: ۱۰).

^۱ . Environment, economy and equity

معرفی تعاونی‌های مرزنشینان

اهداف و چگونگی تشکیل: با مطالعه روند شکل‌گیری مبادلات مرزی و ارائه تسهیلات مربوطه به مرزنشینان این نکته به روشنی مشخص می‌شود که در گذشته علت اصلی برقراری تسهیلات واردات و صادرات برای ساکنان مرزی، نوعی حمایت در جهت جلوگیری از تخلیه جمعیتی این مناطق و پیشگیری از پیامدها و اثرات سوء آن بوده است. در سال ۱۳۶۱ سازمان مرکزی تعاون کشور به جهت سازماندهی افراد مرزنشین تصمیم به تشکیل تعاونی‌های مرزی با اهداف دقیق‌تری گرفت.

یکی از اهداف عمده تشکیل تعاونی‌های مرزنشین و اعطاء تسهیلات برای مبادلات مرزی، ایجاد اشتغال و درآمد مناسب حاشیه‌ای در کنار فعالیت‌های معمول این مناطق، برای مرزنشینان به جهت نگره داشت جمعیت در مناطق مرزی و تثبیت مسائل امنیتی بوده است. تجربه نشان داده که هرگاه به گونه‌ای این تسهیلات کاهش یافته، بلافاصله اثرات خود را در مهاجرت مردم این مناطق و رونق مبادلات قاچاق، جهت جایگزین نمودن مبادلات یاد شده، نشان داده است. از سوی دیگر خود این مسائل نیز باعث ایجاد مشکلات امنیتی سیاسی و دفاعی در این مناطق حساس از کشور شده است. (مختاری، ۱۳۷۱: ۹۸) به طور کلی عمده‌ترین اهداف شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی مرزنشینان را در ابعاد اقتصادی و اجتماعی می‌توان به شرح زیر بیان نمود:

- بهره‌گیری مناسب‌تر از مبادلات مرزی برای اعمال سیاست توسط دولت.
- جهت دهی به فعالیت مرزنشینان از قاچاق کالا به سمت تجارت سالم.
- امکان تامین مناسب مواد غذایی و کالاهای ضروری در مناطق مرزی.
- تسهیل در عرضه مایحتاج مورد نیاز به مناطق دورافتاده و مرزی.
- پیشگیری از مهاجرت و توقف تخلیه جمعیتی این مناطق.
- بهبود وضع معیشتی مردم منطقه از طریق تامین درآمد برای آنان.
- استفاده مرزنشینان از مزایای قانون مبادلات مرزی.
- تجمع تشکل مرزنشینان و تعاملات درون منطقه‌ای.

- مبارزه با تورم و گرانی مواد غذایی به دلیل کمبودهای عرضه‌این مواد در این مناطق.

- تنوع بخشی به درآمد افراد و کاهش آسیب پذیری آن‌ها از وابستگی به کشاورزی یا دامداری.

- تقویت اعتماد افراد منطقه نسبت به دولت جمهوری اسلامی و خنثی شدن تبلیغات سوء بیگانگان.

- ایجاد روحیه تعاون و همکاری بین جمعیت‌های اقلیت در مناطق مرزی و همگرایی ملی. (وزیر، ۱۳۸۷: ۹۵)

اولین امتیاز برای مرزنشینان در سال ۱۳۳۱ براساس لایحه قانون تشویق صادرات تصویب و ساکنین مناطق مرزی براساس آن از پرداخت عوارض گمرکی معاف گردیدند، به مرور زمان این تسهیلات برای ساکنین مناطق مرزی افزایش یافت تا اینکه در سال ۱۳۴۴ قانون مبادلات مرزی به تصویب رسید. پس از آن در سال ۱۳۶۱ سازمان مرکزی تعاون کشور به جهت ساماندهی افراد مرزنشین تصمیم به تشکیل و گسترش تعاونی‌های مرزنشینان گرفت؛ سپس در سال‌های ۱۳۷۲ قانون مقررات صادرات و واردات به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در سال ۱۳۸۴ هم مورد بازنگری قرارگرفت. در حال حاضر تعداد ۴۴۲ تعاونی مرزنشینان در سطح کشور با زیر پوشش قراردادن ۵۹۷۹۰۹۶ نفر در استان‌های مرزی در حال فعالیت می‌باشند (وزارت تعاون، دفتر تعاونی‌های مصرف، ۱۳۸۷).

معرفی تعاونی‌های مرزنشینان در منطقه مورد مطالعه (خراسان جنوبی): قبل از

تفکیک استان خراسان بزرگ تعداد سه تعاونی به نام‌های درمیان، درح و زیرکوه تشکیل و جزء اتحادیه مرزنشینان آن استان و از تعاونی‌های فعال بودند به طوری که شرکت‌های درمیان و زیرکوه در دو نوبت به عنوان تعاونی برتر خراسان بزرگ انتخاب و معرفی شدند. این تعاونی‌ها خدمات ارزنده‌ای در زمینه خرید و ساخت ساختمان شرکت‌ها، تأسیس جایگاه عرضه مواد سوختی، خرید سهام از شرکت نمایشگاه‌های

بین‌المللی، تأسیس فروشگاه مصرف و توزیع رایگان کالا و غیره به اعضاء خود ارائه نموده بودند.

پس از تفکیک و تشکیل استان خراسان جنوبی و تأسیس اداره کل تعاون استان خراسان جنوبی، به منظور کمک به مرزنشینان و ایجاد تحول در وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنان، فکر تشکیل این تعاونی‌ها دوباره قوت گرفت و ساکنین مناطق مرزی را به عضویت در این تعاونی‌ها تشویق نمودند. به طوری‌که با وجود وضعیت نامساعد مالی ناشی از محرومیت کلی منطقه، زلزله، خشکسالی‌های متوالی و ... مردم محروم منطقه، به سختی مبالغ حق عضویت را تهیه و به امید بهره‌مندی از منافی که وعده داده می‌شد، سهامدار این شرکت‌ها شدند. در سال ۸۴ تعداد ۱۱ تعاونی مرزنشینان با جمعیتی بالغ بر ۱۰۱۹۰۲ نفر عضو تشکیل و سپس در سال ۸۵ با تأسیس یک تعاونی دیگر تعداد آنها به ۱۲ تعاونی و ۱۴۲۷۴۰ نفر عضو افزایش یافت و برحسب ضرورت، اتحادیه استانی تعاونی‌های مرزنشینان خراسان جنوبی تأسیس و راه‌اندازی شد. اغلب این شرکت‌ها در همان سال تأسیس نسبت به تجهیز و راه‌اندازی دفاتر شرکت‌ها اقدام و فعالیت خود را شروع کردند و با وجود نوپا بودن و مشکلات فراوان، بویژه ضعف بنیه مالی، در همان سال تأسیس سهمیه ارزی خویش را جذب و مبادرت به صادرات کالا نمودند تا بتوانند از محل واردات کالاها جبران این هزینه‌ها را کرده و منافی نیز کسب نمایند که متأسفانه به دلیل موانعی که برسر راه آنها قرار گرفت، نتوانستند واردات داشته باشند و مبالغ زیادی هم به آنها زیان رسید. (مصاحبه با مدیران تعاونی‌ها)

روش‌شناس پژوهش:

روش‌شناسی پژوهش در این پژوهش شامل بررسی اسنادی و پیمایش میدانی است. در پیمایش میدانی از روش‌های مشاهده میدانی، مصاحبه با مدیران و صاحب‌نظران و پرسشنامه استفاده شده است.

جامعه آماری:

در این پژوهش در سطح کلان تمام تعاونی‌های مرزنشینان استان و در سطح خرد خانوارهای عضو تعاونی مرزنشینان در میان - در شهرستان درمیان - بوده‌اند. واحد تحلیل در سطح کلان، تعاونی‌ها بوده‌اند که برای مدیران تمام تعاونی‌های موجود در سطح استان (۱۲ مورد) پرسشنامه از پیش ساخته شده ارسال و شش مورد از تعاونی‌ها بر اساس میزان دسترسی به مدیران، میزان فعالیت، قدمت تاسیس و تعداد اعضا به عنوان نمونه تحلیل انتخاب شدند.

نمونه آماری:

در سطح خرد، دلیل انتخاب تعاونی مرزنشینان درمیان به عنوان نمونه مورد مطالعه از یک سو عملکرد موفق آن در استان (به طوری که در سال ۱۳۸۴ موفق به اخذ جوایز صادراتی شده است) و از سوی دیگر بررسی و تطابق آن با سایر شرکت‌های تعاونی از طریق مصاحبه با مدیران دیگر شرکت تعاونی‌های استان بوده است. تعداد خانوارهای عضو این تعاونی ۲۶۶۹ خانوار، جمعیت خانوارهای عضو تعاونی مرزنشینان درمیان ۱۲۷۵۵ نفر و میزان سرمایه اعضا ۱،۲۰۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال می‌باشد. با توجه به تعداد خانوارهای عضو این تعاونی مطالعه بر روی نمونه‌ای از خانوارهای عضو انجام شده است. برای تعیین حجم نمونه خانوارها از فرمول کوکران استفاده شد که: ۱۴۰ نفر از سرپرستان خانوار به عنوان حجم نمونه تعیین شدند. برای تعیین حجم نمونه آماری روش‌های متعددی وجود دارد، در این پژوهش بر اساس رابطه کوکران تعداد نمونه مورد نیاز به شرح زیر محاسبه می‌شود:

$$n = \frac{2669.(1/95.0/25)^2}{2669.0/05^2 + (1/95.0/25)^2} = 140$$

پس از تعیین حجم نمونه با توجه به قلمرو مکانی این تعاونی که اعضاء آن در سطح ۲۵ روستا در دو دهستان گزیک و طبس مسینا پراکنده بوده‌اند، برای تعیین توزیع نمونه، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی به نسبت خانوارهای عضو تعاونی در هر روستا استفاده شده است. پس از تعیین حجم نمونه، انتخاب افراد نمونه به صورت تصادفی انجام شده است و سرپرستان خانوارها مورد پرسش قرار گرفته‌اند. این پژوهش در دوره زمانی شهریور ۱۳۸۸ تا خرداد ۱۳۸۹ در منطقه درمیان انجام شده است.

تکنیک گردآوری و تحلیل داده:

در این پژوهش از روش‌های اسنادی شامل: بررسی طرح‌ها و تحقیقات انجام شده در وزارت تعاون، اسناد و منابع کتابخانه‌ای و روش پیمایش میدانی به صورت‌های گوناگون شامل: مشاهده حضوری، مصاحبه با افراد صاحب‌نظر در حیطه مسائل مرزنشینان و ساکنان مناطق مرزی و پرسشنامه استفاده شده است.

مشاهده مشارکتی^۱ و غیر مشارکتی^۲ و مصاحبه‌های نیمه‌سازمان یافته: محقق برای بررسی نحوه برگزاری مجامع عمومی‌سالیانه تعاونی مرزنشینان در میان و آشنایی با نشست‌های ۴۵ روزه‌ای که با حضور مدیران تعاونی‌های مرزنشینان در خراسان جنوبی برگزار می‌گردد، در این جلسات حضور یافته و به مشاهده مستقیم این جلسات و بحث‌های مطرح شده پرداخت. همچنین محقق در شهریور ماه و مهر ماه در سه نوبت مجموعاً به مدت ۸ روز در روستاهای طبس مسینا و گزیک که دارای بیشترین تعداد اعضا بودند، جهت مصاحبه‌های اکتشافی با اعضا و تکمیل پرسشنامه با همکاری مدیر عامل تعاونی مرزنشینان درمیان اقامت نمود. محقق در مدت اقامت

^۱ . Participant Observation

^۲ . Non-Participant Observation

در روستا برای پیمایش میدانی، ضمن آشنایی با مردم روستا و آگاه کردن مردم از هدف مطالعه و بر طرف کردن سوگیری که به نظر، از اولین مراجعه محقق همراه با مدیر عامل تعاونی ایجاد شده بود، توانست آشنایی کاملتری با نحوه عملکرد مرزنشینان در بازارچه مرزی میل ۱۷۳ بدست آورد و از نحوه صادرات و واردات آنها نیز بازدید نماید.

با توجه به مهاجرت‌های فصلی ناشی از خشکسالی و بیکاری در فصل تابستان و بازگشت تعداد زیادی از مهاجران در ماه مبارک رمضان، نگارنده علاوه بر اقامت‌های متوالی، مراجعات روزانه متعددی در این ماه به روستاهای زیر پوشش داشته است و به مشاهده و مصاحبه‌های انفرادی، گروهی متمرکز و نیمه سازمان یافته با اعضای تعاونی مرزنشینان درمیان پرداخته است. همچنین جهت آشنایی بیشتر با نوع عملکرد تعاونی‌های مرزنشین در بازرگانی خارجی کشور و بخش تعاون با بسیاری از صاحب‌نظران مصاحبه‌هایی صورت گرفته است.

جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه و پرسش نامه‌های نیمه ساخت یافته با افراد ذینفع و مطلعان در مورد تعاونی‌ها شامل: برخی از اساتید دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران و دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی که در بخش تعاون صاحب نظر هستند، رئیس اتحادیه تعاونی‌های مرزنشینان کل کشور، مدیران تعاونی‌های مرزنشینان در خراسان جنوبی و رضوی، کارشناسان آموزش، ترویج و

^۱ - بازارچه مرزی میل ۷۳ در فاصله ۷۵ کیلومتری شهرستان درمیان و در فاصله ۱۷۰ کیلومتری مرکز استان قرار دارد و فعالیت خود را از ابتدای سال ۷۲ شروع نموده است و این بازارچه در مجاورت پاسگاه مرزی میل ۷۳ روبروی روستای کاریزک افغانستان واقع گردیده است و همچنین با شهرستان‌های انار دره، شنیدن و فراه افغانستان هم مرز می باشد و هم اکنون تعداد ۴۰۰ - ۳۵۰ نفر روزانه بطور مستقیم در بازارچه فعالیت می‌نمایند. تعاونی مرزنشینان درمیان با تجار این بازارچه در تعامل می باشد.

مرزنشینان وزارت تعاون و اداره کل تعاون خراسان جنوبی، بررسی نتایج گردهمایی مدیران تعاونی‌های مرزنشینان کل کشور در سال ۱۳۸۳ در مشهد به روش حضوری صورت گرفت. از اطلاعات بدست آمده از طریق مصاحبه در تحلیل کیفی و برنامه‌ریزی راهبردی و از اطلاعات پرسشنامه در تحلیل کمی و آزمون فرضیه‌ها استفاده شده است.

در پرسشنامه خانوارهای عضو، هم از سئوالات بسته و هم از سئوالات باز استفاده شده است. متغیر وابسته در این پژوهش عملکرد تعاونی‌های مرزنشین در امنیت و توسعه منطقه‌ای است که بر اساس سئوالات ۶ تا ۱۱ و ۱۹ و ۲۰ پرسشنامه سنجش شده‌اند. متغیرهای مستقل این پژوهش عبارتند از: ایجاد اشتغال در منطقه، جلوگیری از پدیده قاچاق کالا در منطقه، جلوگیری از پدیده مهاجرت، رفاه خانواده، امنیت منطقه‌ای و توسعه منطقه‌ای که بر اساس سئوالات ۱۲ تا ۱۸ پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفته‌اند.

روایی و پایایی پرسش‌ها: برای آزمون روایی و پایایی سئوالات پرسشنامه از روایی محتوایی و پیش آزمون استفاده شده است. برای تعیین روایی محتوا از روش دلفی و با نظر مسئولین و کارشناسان تعاونی‌های مرزنشینان، اعضای اتاق فکر تعاون استان خراسان جنوبی و کارشناسان وزارت تعاون و اساتید دانشگاه استفاده گردیده است و پایایی پرسشنامه بر اساس آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفته است.

پایایی سئوالات (Reliability)

متغیر	تعداد سئوالات	میزان آلفای کرونباخ
عملکرد تعاونی‌های مرزنشین	۶	۰/۷۶
ایجاد اشتغال	۱	۰/۶۸
جلوگیری از قاچاق کالا	۱	۰/۷۲

۰/۷۰	۱	جلوگیری از مهاجرت
۰/۶۲	۱	رفاه خانواده
۰/۸۷	۱	امنیت منطقه‌ای
۰/۸۲	۵	توسعه منطقه‌ای
۰/۷۸	۱۶	جمع کل

فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات: در این پژوهش از تکنیک‌های گوناگون آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، استفاده شده است. برای توصیف نمونه از آماره‌های توصیفی و برای آزمون فرضیه‌ها از تا-او-بی‌کندال و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. برای انجام تکنیک‌های آماری در این پژوهش از نرم افزار آماری SPSS استفاده شده است.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و ایجاد اشتغال در منطقه رابطه وجود دارد.
- ۲) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از قاچاق کالا در منطقه رابطه وجود دارد.
- ۳) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه رابطه وجود دارد.
- ۴) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش امنیت منطقه ای رابطه وجود دارد.
- ۵) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش رفاه خانواده رابطه وجود دارد.

۶) بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و توسعه منطقه‌ای رابطه وجود

دارد.

توصیف یافته‌های پژوهش:

جمعیت شهرستان درمیان براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵؛ ۵۳۷۹۴ نفر بوده است که از این جمعیت ۴۸۳۹ نفر در شهر و ۴۸۹۵۵ نفر در روستا به سر می‌برند، به عبارتی ۹۱ درصد جمعیت شهرستان روستانشین و بقیه شهرنشین هستند. با توجه به جمعیت عضو تعاونی حدود یک چهارم جمعیت روستایی شهرستان عضو تعاونی مورد مطالعه بوده‌اند. برخی از ویژگی‌های توصیفی نمونه مورد بررسی بر اساس داده‌های استخراج شده از ۱۳۰ پرسشنامه صحیح به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱- توزیع فراوانی اعضای تعاونی مرزنشینان درمیان بر حسب مدت زمان عضویت

خانواده در تعاونی

سابقه عضویت در تعاونی	فراوانی	درصد	درصد معتبر
۱-۳	۱۱	۸/۵	۱۱/۳
۴-۷	۲۴	۱۸/۶	۲۴/۷
۸-۱۱	۶۲	۴۷/۷	۶۳/۹
جمع	۹۷	۷۴/۸	۱۰۰
بدون پاسخ	۳۳	۲۵/۲	
جمع کل	۱۳۰	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق یافته‌های جدول ۱، حدود ۶۴ درصد از افراد عضو تعاونی مرزنشینان در

میان در نمونه مورد بررسی دارای سابقه عضویت بیش از ۸ سال بوده‌اند و در

مجموع حدود ۹۰ درصد بیش از ۴ سال سابقه عضویت داشته‌اند که سابقه‌ای قابل توجه است.

جدول ۲- توزیع فراوانی اعضای تعاونی مرزنشینان درمیان بر حسب میزان سهم اولیه

اعضا در شرکت

درصد معتبر	درصد	فراوانی	اعضای تعاونی مرزنشینان
۲۶/۲	۲۶/۲	۳۴	۱۰۰۰۰۰
۱۳/۸	۱۳/۸	۱۸	۲۰۰۰۰۰
۲/۳	۲/۳	۳	۳۰۰۰۰۰
۰/۸	۰/۸	۱	۶۰۰۰۰۰
۵۳/۱	۵۳/۱	۶۹	۱۰۰۰۰۰۰
۱/۵	۱/۵	۲	۵۰۰۰۰۰۰
۲/۳	۲/۳	۳	۶۰۰۰۰۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال تغییر سهام و طبق داده‌های بدست آمده از پرسشنامه، ۱۴/۶ درصد از اعضای تعاونی مرزنشینان در میان در سال ۱۳۸۸ اقدام به افزایش سهام نموده‌اند و ۸۵/۴ درصد اقدام به افزایش سهام ننموده‌اند.

جدول ۳- توزیع فراوانی اعضای تعاونی مرزنشینان در میان در سال ۱۳۸۸ بر حسب اینکه بعد از تشکیل تعاونی، خانواده اعضای تعاونی از نظر اقتصادی چه وضعیتی داشته‌اند؟

وضع درآمدی خانوار	فراوانی	درصد	درصد معتبر
-------------------	---------	------	------------

			بعد عضویت
۲۰/۸	۲۰/۸	۲۷	کم درآمد
۳۶/۲	۳۶/۲	۴۷	متوسط به پایین
۲۶/۹	۲۶/۹	۳۵	متوسط
۱۰/۸	۱۰/۸	۱۴	متوسط به بالا
۵/۴	۵/۴	۷	درآمد مناسب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول شماره (۳) ۱۰/۸ درصد از اعضای تعاونی وضعیت اقتصادی خانواده خود را متوسط به بالا و ۵/۴ درصد وضعیت اقتصادی خانواده خود بعد از تشکیل تعاونی را با درآمد مناسب بیان کرده‌اند که در مقایسه با وضعیت اقتصادی خانوار قبل از تشکیل تعاونی که درصد این دو گروه درآمدی در مجموع ۱۳ درصد افراد نمونه بوده است بیش از ۳ درصد رشد نشان می‌دهد.

جدول ۴- توزیع فراوانی اعضای تعاونی بر حسب میزان مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی

شرکت تعاونی

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۳۹/۲	۳۹/۲	۵۱	خیلی ضعیف
۳۳/۱	۳۳/۱	۴۳	ضعیف
۱۳/۸	۱۳/۸	۱۸	متوسط
۱۳/۸	۱۳/۸	۱۸	خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول (۴)، تنها حدود ۲۷ درصد از اعضای تعاونی مرزنشینان در میان میزان مشارکت خود را در فعالیتهای اقتصادی شرکت تعاونی متوسط تا خوب بیان کرده‌اند.

جدول ۵- توزیع فراوانی اعضای تعاونی بر حسب ارزیابی نقش فعالیتهای شرکت تعاونی در ایجاد اشتغال در منطقه

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۶۶/۹	۶۶/۹	۸۷	خیلی ضعیف
۲۰/۸	۲۰/۸	۲۷	ضعیف
۳/۱	۳/۱	۴	متوسط
۵/۴	۵/۴	۷	خوب
۳/۸	۳/۸	۵	خیلی خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول ۵، بیش از ۱۲ درصد از اعضای تعاونی مرزنشینان در میان نقش فعالیتهای شرکت تعاونی در ایجاد اشتغال در منطقه را متوسط تا خیلی خوب بیان کرده‌اند.

جدول ۶- توزیع فراوانی اعضا بر حسب ارزیابی نقش فعالیتهای شرکت تعاونی در جلوگیری از پدیده قاچاق

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۸۳/۸	۸۳/۸	۱۰۹	خیلی ضعیف
۹/۲	۹/۲	۱۲	ضعیف
۲/۳	۲/۳	۳	متوسط
۴/۶	۴/۶	۶	خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول ۶، تنها حدود ۷ درصد از افراد نمونه نقش فعالیت‌های تعاونی در جلوگیری از پدیده قاچاق را متوسطه تا خوب ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۷- توزیع فراوانی اعضای تعاونی بر حسب ارزیابی نقش فعالیت‌های شرکت تعاونی در جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۸۱/۵	۸۱/۵	۱۰۶	خیلی ضعیف
۱۱/۵	۱۱/۵	۱۵	ضعیف
۳/۱	۳/۱	۴	متوسط
۳/۸	۳/۸	۵	خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق یافته‌های جدول ۷ حدود ۱۸ درصد افراد نمونه نقش تعاونی‌ها در جلوگیری از مهاجرت را موثر و حدود ۷ درصد متوسط تا خوب بیان کرده‌اند.

جدول ۸- توزیع فراوانی اعضای تعاونی در میان بر حسب ارزیابی نقش فعالیت‌های شرکت تعاونی در رفاه خانواده

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۷۲/۳	۷۲/۳	۹۴	خیلی ضعیف
۲۱/۵	۲۱/۵	۲۸	ضعیف
۲/۳	۲/۳	۳	متوسط
۱/۵	۱/۵	۲	خوب
۲/۳	۲/۳	۳	خیلی خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول ۸، حدود ۲۸ درصد اعضای تعاونی مرزنشینان در میان نقش فعالیت‌های شرکت تعاونی در ایجاد رفاه خانواده را موثر و حدود ۷ درصد متوسط تا خیلی خوب بیان کرده‌اند.

جدول ۹- توزیع فراوانی اعضای تعاونی بر حسب ارزیابی نقش فعالیت‌های شرکت تعاونی در امنیت منطقه‌ای

درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۷۵/۴	۷۵/۴	۹۸	خیلی ضعیف
۱۳/۸	۱۳/۸	۱۸	ضعیف
۳/۸	۳/۸	۵	متوسط
۴/۶	۴/۶	۶	خوب
۲/۳	۲/۳	۳	خیلی خوب
۱۰۰	۱۰۰	۱۳۰	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق داده‌های جدول ۹، حدود ۲۵.۶ درصد از اعضای تعاونی مرزنشینان در میان نقش فعالیت‌های شرکت تعاونی در امنیت منطقه‌ای را موثر و حدود ۱۱ درصد این میزان را متوسط تا خیلی خوب بیان کرده‌اند.

یافته‌های تحلیلی

در رابطه با فرضیات این پژوهش باید گفت، با توجه به اینکه تعاونی مرزنشینان در طی سه سال اخیر فعالیت تجاری بسیار محدودی داشته است. اما جهت رابطه در کلیه فرضیات با توجه به بررسی انجام شده در جمع‌آوری داده‌ها همواره مثبت بوده است.

این فرضیات به کمک سوالات گوناگون در دو پرسشنامه اعضا و مدیران مورد آزمون قرار گرفته‌اند.

در فرضیه‌های اول تا پنجم: رابطه بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین با ایجاد اشتغال در منطقه، جلوگیری از پدیده قاچاق، جلوگیری از مهاجرت و رفاه خانواده و سطح مقیاس متغیر وابسته (گسترش تعاونی‌های مرزنشین) فاصله‌ای تصنعی (با تجمیع سوالات رتبه‌ای مربوطه) و سطح مقیاس متغیرهای مستقل (ایجاد اشتغال در منطقه، جلوگیری از پدیده قاچاق، جلوگیری از مهاجرت و رفاه خانواده) رتبه‌ای است که به کمک آزمون تا-او-بی‌کندال مورد آزمون قرار گرفته‌اند.

فرضیه ششم رابطه بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین با توسعه منطقه‌ای را مورد بررسی قرار داده است. که سطح مقیاس متغیر وابسته (گسترش تعاونی‌های مرزنشین) فاصله‌ای (با تجمیع سوالات رتبه‌ای مربوطه) می‌باشد. همچنین سطح مقیاس متغیر مستقل (توسعه منطقه‌ای)، فاصله‌ای (با تجمیع سوالات رتبه‌ای مربوطه) است، پس آزمون مورد استفاده در این فرضیه ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

فرضیه اول: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و ایجاد اشتغال در منطقه رابطه

وجود دارد.

جدول ۱۰- آزمون ضریب همبستگی تا-او-بی کندال

ایجاد اشتغال	متغیر	
۰/۷۲	ضریب همبستگی	گسترش تعاونی‌های مرزنشین
۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۳۰	نمونه	

منبع: یافته‌های پژوهش

برای اثبات فرضیه اول از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده شده و سطح

اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون

برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است، بنابراین فرضیه اول تایید می‌شود. پس می‌توان گفت بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و ایجاد اشتغال در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۷۲) مستقیم و در حد نسبتاً بالایی است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، اشتغال در منطقه نیز افزایش خواهد یافت.

فرضیه دوم: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از قاچاق کالا در منطقه رابطه وجود دارد.

جدول ۱۱- آزمون ضریب همبستگی تا-او-بی کندال

متغیر	جلوگیری از قاچاق کالا در منطقه
گسترش تعاونی‌های مرزنشین	۰/۵۶
سطح معناداری	۰/۰۰
نمونه	۱۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش

برای اثبات فرضیه دوم از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده شد و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است بنابراین فرضیه دوم تایید می‌شود. پس می‌توان گفت بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از قاچاق کالا در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۵۶) مستقیم و در حد متوسطی است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، قاچاق کالا در منطقه کاهش خواهد یافت.

فرضیه سوم: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه رابطه وجود دارد.

جدول ۱۲- آزمون ضریب همبستگی تا-او-بی کندال

متغیر	جلوگیری از مهاجرت در منطقه
گسترش تعاونی‌های مرزنشین	ضریب همبستگی
	سطح معناداری
	نمونه
	۰/۶۲
	۰/۰۰
	۱۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش

برای اثبات فرضیه سوم از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده شد و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم وجود رابطه بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین با پیشگیری از مهاجرت در منطقه را می‌توان به نفع فرض H_1 رد کرد، پس فرضیه سوم تایید می‌شود. پس بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و جلوگیری از مهاجرت در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۶۲) مستقیم و در حد متوسطی است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، مهاجرت در منطقه کاهش خواهد یافت.

فرضیه چهارم: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش امنیت منطقه ای رابطه وجود دارد.

جدول ۱۳- آزمون ضریب همبستگی تا-او-بی کندال

افزایش امنیت منطقه‌ای	متغیر
گسترش تعاونی‌های مرزنشین	ضریب همبستگی
	سطح معناداری
	نمونه
	۰/۷۲
	۰/۰۰
	۱۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش

برای اثبات فرضیه چهارم از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده شد و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ بیشتر است بنابراین فرضیه چهارم تایید می‌شود. پس می‌توان گفت بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش امنیت منطقه‌ای رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۷۲) مستقیم و در حد نسبتاً بالایی است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، امنیت منطقه‌ای افزایش خواهد یافت.

فرضیه پنجم: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش رفاه خانواده رابطه وجود دارد.

جدول ۱۴- آزمون ضریب همبستگی تا-او-بی کندال

افزایش رفاه خانواده		
۰/۳۵	ضریب همبستگی	گسترش تعاونی‌های مرزنشین
۰/۰۱	سطح معناداری	
۱۳۰	نمونه	

منبع: یافته‌های پژوهش

در این فرضیه منظور از رفاه بیشتر بُعد اقتصادی و درآمدی رفاه خانوار و اثری است که مبادلات تعاونی بر آن دارند. برای اثبات فرضیه پنجم از آزمون همبستگی تا-او-بی کندال استفاده شد و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۱ است و این میزان از ۰/۰۵ کمتر است، بنابراین فرض H_0 مبنی بر عدم وجود رابطه بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین با افزایش رفاه اقتصادی خانوار را می‌توان به نفع فرض H_1 رد کرد پس فرضیه پنجم تایید می‌شود. پس می‌توان گفت بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و افزایش رفاه

خانواده در منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی کندال (۰/۳۵) مستقیم و در حد پایینی است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، رفاه خانواده نیز افزایش خواهد یافت.

فرضیه ششم: بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و توسعه منطقه‌ای رابطه وجود دارد.

جدول ۱۵- آزمون ضریب همبستگی پیرسون

توسعه منطقه		
۰/۹۹	ضریب همبستگی	گسترش تعاونی‌های مرزنشین
۰/۰۰	سطح معناداری	
۱۳۰	نمونه	

منبع: یافته‌های پژوهش

برای اثبات فرضیه ششم از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد و سطح اطمینان ۰/۹۵ در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری در این آزمون برابر ۰/۰۰ است و این میزان از ۰/۰۵ کمتر است. در نتیجه فرض H_0 مبنی بر عدم وجود رابطه بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین با افزایش توسعه منطقه‌ای را می‌توان به نفع فرض H_1 رد کرد پس فرضیه ششم تایید می‌شود. برای سنجش توسعه منطقه‌ای مولفه‌هایی که منجر به افزایش کیفیت زندگی در یک منطقه می‌شوند انتخاب شدند؛ که این مولفه‌ها شامل: رفاه اقتصادی خانوار، اشتغال، امنیت اقتصادی و اجتماعی، پیشگیری از مهاجرت و پیشگیری از قاچاق کالامی‌باشند که فقدان یا وجود هر یک به نحوی بر توسعه یک منطقه اثر می‌گذارند. بنابراین می‌توان گفت بین گسترش تعاونی‌های مرزنشین و توسعه منطقه رابطه وجود دارد و این رابطه با توجه به ضریب همبستگی

پیرسون (۰/۹۹) مستقیم و بسیار بالا است، بدین معنا که با گسترش تعاونی‌های مرزنشین، منطقه توسعه پیدا خواهد کرد.

تحلیل یافته‌ها و نتیجه‌گیری

در این قسمت با توجه به یافته‌های کمی توصیفی و استنباطی حاصل از داده‌های پرسشنامه اعضای نمونه مورد بررسی و داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌های انجام شده با مدیران تعاونی‌های مرزنشینان و کارشناسان و صاحب‌نظران، یافته‌های تحقیق در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی مورد تحلیل، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری قرار گرفته است:

تحلیل swot (تحلیل محیط داخلی و محیط خارجی): در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و چالش‌ها نیز در رابطه با موضوع مورد مطالعه و منطقه مورد مطالعه شناسایی می‌شوند و می‌توان بر اساس آنها راهبرد مناسب را انتخاب کرد.

تحلیل درونی:^۱ تحلیل شرایط درونی به شناسایی نقاط ضعف و قوت پدیده در ارتباط با وضعیت و ماهیت خود پدیده می‌انجامد. در این بخش به ویژگی‌های درونی تعاونی‌های مرزنشین با محوریت تعاونی مرزنشین درمیان پرداخته شده است:

جدول ۱۶- خلاصه نقاط قوت و ضعف

فرضیه‌ها	ضعف W	قوت S
۱ ۲ ۳	- ضعف مدیران و سلیقه‌ای برخورد کردن مدیران در فعالیت تعاونی و مبادلات اندک. - سهمیه‌ی پایین مرزنشینان برای مبادلات مرزی.	- افزایش مبادلات تعاونی و رونق اقتصادی آن به کسب درآمدهای جانبی در کنار سایر فعالیت‌های اقتصادی منطقه کمک کرده و مانع از تخلیه جمعیت مناطق مرزی شرق کشور خواهد شد.

^۱ . Internal Analysis

<p>- سابقه عملکرد مطلوب و فعالیت‌های چشمگیر تعاونی‌های مرزنشینان در شرایط مساعد کاری و خدمات در کسب رفاه خانواده‌های عضو اثر گذار بوده‌اند.</p> <p>- برطبق نتایج تحقیق تعاونی مرزنشینان در افزایش درآمد خانوار اثر گذار بوده است.</p> <p>- تهیه و تدارک انواع کالاهای مجاز مصرفی اهالی مرزنشین و افزایش کیفیت زندگی در نواحی مرزی.</p>	<p>- بیشتر اعضاء شرکت‌های تعاونی افرادی کم درآمد و ثابت درآمد هستند. به همین علت سرمایه اولیه تشکیل شرکت‌های تعاونی مرزنشینان متناسب با موضوع فعالیت آنها تعیین و محاسبه نشده است.</p> <p>- مدیران تعاونی نسبت به صدور برگه سهام برای اعضای خود اقدام ننموده و گاهی اوقات دلگرمی ادامه فعالیت را از مرزنشین می‌گیرند.</p>	<p>۷۰ نقش تعاونی</p>
<p>- تعاونی‌ها با توجه به وجود امکانات و منابع انسانی و مادی بالقوه محلی و منطقه‌ای در مناطق مرزی، از نظر تشکیلاتی این توان را دارند که در یک منطقه به صورت چند منظوره عمل نمایند.</p> <p>- جمعیت بسیار بالا و با اهمیت ساکنان مناطق مرزی و زمینه مساعد ایجاد تشکل‌های تعاونی قوی و فراگیر به پشتوانه همین جمعیت در جهت توسعه پایدار منطقه.</p>	<p>- نبود آموزش‌های تخصصی و عدم آشنایی کافی هیات مدیره در برخی تعاونی‌ها به قوانین و مقررات مبادلات مرزی.</p> <p>- استفاده نکردن به موقع از دستاوردهای علمی و استفاده از وحدت رویه در انجام امور مبادلات مرزی و در واقع عملکرد پراکنده و غیر منسجم مدیران.</p> <p>- فقدان آمار و اطلاعات صحیح و دقیق و بهینه از عملکرد صادراتی و وارداتی و اداری و مالی در تعاونی.</p> <p>- برگزار نشدن به موقع مجامع عمومی سالیانه در برخی از شرکت‌ها بدون توجه به اساسنامه.</p> <p>- عدم بهره مندی از منافع تشکلهای تعاونی و ناآگاهی از اصول تعاونی.</p> <p>- عدم اطلاع و آگاهی از اصول فنی جدید و فعالیت به روش‌های سنتی.</p> <p>- محدودیت عضویت افراد در هیأت مدیره اتحادیه‌ها برای یک دوره متوالی.</p> <p>- عدم همکاری دستگاههای دولتی در رفع مشکلات.</p> <p>- اعمال نشدن برنامه ریزی از پایین به بالا و لحاظ نشدن نظرات اعضا در قوانین.</p>	<p>توسعه منطقه‌ای</p>

ماخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل بیرونی^۱: تجزیه و تحلیل محیط بیرونی می‌تواند پاره‌ای از قابلیت‌های بیرونی و مزایایی که محیط برای پیشرفت سیستم فراهم می‌کند، را نمایان ساخته و آنها را فرصت به حساب آورد. در ادامه به ویژگی‌های بیرونی تعاونی‌های مرزنشین با محوریت تعاونی مرزنشین درمیان پرداخته شده است:

جدول ۱۷- خلاصه فرصت‌ها و تهدیدها

فرصت‌ها	تهدیدها	فرضیه‌های پژوهش
<p>فرصت‌ها</p> <p>– ایجاد زیر ساخت‌های لازم به بهانه فعالیت‌های تعاونی در منطقه.</p> <p>– کار و درآمد عاملی برای اسکان دائمی در مرزها.</p>	<p>تهدیدها</p> <p>– ایجاد سکونت گاه‌های غیر رسمی در شهرها توسط مهاجران.</p> <p>– بُعد بالای خانوار و مکفی نبودن درآمد برای زندگی، در منطقه.</p> <p>– خالی شدن منطقه از نیروی فعال و مخاطرات امنیتی.</p>	<p>فرضیه ۱</p>
<p>فرصت‌ها</p> <p>– افزایش رفاه خانواده باعث سر مایه گذاری مجدد در تعاونی.</p> <p>– توزیع کالاهای سازمان‌های حمایت از مرزنشینان توسط شرکت.</p>	<p>تهدیدها</p> <p>– دریافت مالیات از فعالیت‌های تعاونی.</p> <p>– اخذ مابه التفاوت از برخی از کالاها مانند برنج.</p> <p>– مقررات مربوط به محدودیت تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی.</p>	<p>فرضیه ۲</p>

^۱. External Analysis

<p>– افزایش درآمدهای استانی و منطقه‌ای و تحقق عدالت سرزمینی.</p> <p>– کاهش مهاجرت به شهرها و مشکلات اجتماعی و اقتصادی شهرنشینی.</p> <p>– پایداری توسعه در منطقه و حفظ پتانسیل‌های پایه زیست محیطی.</p> <p>– ایجاد امنیت پایدار منطقه‌ای با سکونت دائم مرزنشینان در مرزهای توسعه یافته.</p>	<p>– فقدان آموزش برای سطوح گوناگون فعالان تعاونی‌ها.</p> <p>– کمبود زیرساختهای لازم توسعه در منطقه از قبیل: راه، گمرک و راه آهن.</p> <p>– قواعد و مقررات دست و پاگیر برای فعالیت‌های مرزنشینان در بخش‌های گوناگون.</p> <p>– موازی‌کاری بسیاری از سازمان‌های دولتی در فعالیت‌های اقتصادی مرزنشینان مانند: گمرک، بازرگانی، بازارچه‌های مرزی و....</p>	<p>توسعه منطقه</p>
--	---	--------------------

ماخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل شرایط بیرونی به شناسایی فرصتها و تهدیدهایی می‌انجامد که معمولاً خارج از کنترل مدیریت پدیده بوده و سرانجام این دو تحلیل در کنار هم به ماتریس تحلیلی SWOT می‌انجامند، و سودمندترین انتخابها را هم از آن بدست می‌آورند.

نتیجه‌گیری

توسعه نابرابر یکی از پیامدهای توسعه مبتنی بر دیدگاه‌های اقتصادی و نتیجه سیاست‌گذاری‌های فضایی نامتعادل در سطح یک کشور است. برنامه ریزی منطقه‌ای و محلی با توجه به تفاوت‌های سرزمینی، اجتماعی و اقتصادی بدنبال کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و محلی از طریق شناسایی قابلیت‌های مناطق گوناگون و اتخاذ راهکارهای مناسب توسعه با توجه به قابلیت‌های فضایی سرزمین است. مناطق مرزی از جمله منطقه مورد بررسی، از جمله مناطق حاشیه‌ای و محروم در کشور به شمار می‌روند که هم به لحاظ حق انسانی و سرزمینی و هم به لحاظ موقعیت ویژه و استراتژیک نیازمند

توجه ویژه و یافتن راهکار مناسب برای توسعه درون‌زا و متکی به خود می‌باشند. مطالعات منطقه‌ای نشان می‌دهد که اگر چه عدم توسعه این نواحی تا حد زیادی ناشی از تاثیر عامل موقعیتی و دور افتادگی از مرکز می‌باشد ولی همین عامل موقعیتی با اتخاذ راهکار مناسب می‌تواند به یک پتانسیل و عامل مثبت در جهت توسعه این مناطق بکار گرفته شود. تعاونی‌های مرزنشین به نظر یکی از راهکارها برای استفاده از مزیت موقعیتی این نواحی به نفع توسعه محلی و درون‌زای منطقه می‌باشند.

در دیدگاه‌های جدید توسعه پایدار، برنامه‌ریزی محلی با تاکید بر توسعه درون‌زا و راهبرد معیشت پایدار با اتکا به پتانسیل‌های درونی مناطق مورد تاکید است. چمبرز معتقد است که توسعه زمانی پایدار است که مردم در سطح محلی از معیشت پایدار برخوردار باشند. چمبرز و کانوی (۱۹۹۲)، درک خود از معیشت پایدار^۱ (SL) را اینگونه ارائه دادند: "معیشت، از قابلیت‌ها، دارایی‌ها (سرمایه‌ها و منابع، دسترسی و حق دسترسی) و فعالیت‌های لازم برای امرار معاش تشکیل شده است. یک معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با شوک‌ها و فشارها سازگار شده و از آنها بهبود یابد، قابلیت‌ها و دارایی‌های خود را حفظ یا تقویت کرده و فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل‌های آینده فراهم نماید؛ و نیز منافع را برای دیگر معیشت‌ها در سطوح محلی و جهانی و در کوتاه‌مدت و بلندمدت به همراه داشته باشد." (Chambers and Conway 1992: 6). راهکار راهبرد معیشت پایدار ایجاد تنوع در منابع معیشتی و استفاده از سرمایه‌های متنوع، طبیعی، انسانی، اجتماعی، تجاری و نهادی برای رسیدن به معیشت پایدار است. این مطالعه نشان می‌دهد که تعاونی‌های مرزنشینان می‌توانند زمینه‌های سازمانی و نهادی لازم برای استفاده از پتانسیل‌های منطقه‌ای و بویژه عنصر موقعیتی این مناطق را فراهم آورند و از سازماندهی مشارکتی سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و سازمانی به بهبود معیشت مردم و ایجاد تنوع در آن به عنوان شرط پایداری معیشت کمک موثری نمایند.

¹. Sustainable Livelihood

تعاونی‌ها به عنوان بنگاههای اقتصادی همپار، در حوزه‌هایی که کمتر مورد توجه و حمایت دولت‌ها و موسسات تجاری خصوصی قرار می‌گیرند، به ایجاد فرصت‌های شغلی مورد نیاز می‌پردازند. تعاونی‌ها بین کسب و کار و اهداف اجتماعی وحدت ایجاد می‌کنند و سازوکارهایی برای ترویج اهداف اجتماعی در بین اعضای خود و نیز در کل جامعه فراهم می‌سازند. (گزارش دبیر کل سازمان ملل ۲۰۰۹) محدودیت‌های سرزمینی در منطقه مورد بررسی یکی از عوامل ریشه‌دار بودن تعاونی‌های سنتی در گذشته این مناطق است و ایجاد و تقویت تعاونی‌های نوین می‌تواند جای خالی نهادهای بومی سنتی در مشارکت جمعی را پر کند. از سوی دیگر موقعیت منطقه و ضعف بخش‌های رسمی فعالیت اقتصادی، باعث گسترش فعالیت‌های غیررسمی و پدیده قاچاق شده است. رشد اقتصاد غیررسمی در مناطق روستایی و شهری، چالشی را بر اشتغال زایی و تامین شغل مناسب برای بسیاری از افراد ایجاد می‌کند. تعاونی‌ها بعنوان تشکل رسمی که در اقتصاد غیر رسمی فعالیت می‌کنند، روشی موثر برای ارتقاء رشد اشتغال و کار در خور شأن انسان، برای کارگران غیررسمی ارائه می‌دهند. (Birchal, 2001: 3). بنابراین تعاونی‌های مرزنشین می‌توانند با ساماندهی مبادلات مرزی، زمینه افزایش اشتغال، درآمد و کاهش مبادلات مرزی غیررسمی و غیر قانونی را فراهم نمایند و از این طریق به افزایش امنیت و توسعه محلی کمک کنند.

خلاصه این که نتایج پژوهش و یافته‌های کمی نشان می‌دهند که تعاونی مرز نشین در میان در تمامی زمینه‌های مورد بررسی تاثیر مثبتی داشته است و بین فعالیت تعاونی مرزنشینان در میان با درآمد، رفاه، اشتغال، مهاجرت و امنیت منطقه رابطه معنادار و مثبتی وجود داشته است. هرچند به دلیل ضعف تعاونی در بسیاری از موارد این تاثیر اندک بوده است. تحلیل‌های کیفی نیز نشان می‌دهند که تعاونی‌های مرزنشینان در شکل کنونی دارای مشکلات سازمانی و قانونی زیادی هستند و به اندازه کافی از نظر سیاست گذاری و سرمایه گذاری توسط بخش دولتی مورد توجه قرار نگرفته‌اند. با این وجود

این تعاونی‌ها نقش مثبتی داشته‌اند و توجه بیشتر و تقویت این تعاونی‌ها با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در مواردی همچون:

- تنوع بخشی به فعالیت‌های تعاونی از تک منظوره به چند منظوره و تغییر نوع فعالیت برای توسعه منطقه.

- توسعه تعاونی‌ها و ایجاد غرفه در بازارچه‌های مرزی برای این تعاونی‌ها.

- زمینه سازی برای فعالیت شرکت‌های تعاونی مرزنشینان و حمایت قانونی و سرمایه‌ای در جهت تحقق توسعه پایدار.

- شناسایی نیازهای ساکنان مرزهای کشور مقابل و توسعه صادرات غیر نفتی. کمک در جهت هدایت و حمایت مرزنشینان به ایجاد مراکز تولیدی صنعتی و درآمدزا از جمله صنایع کوچک زود بازده و صنایع دستی.

- فراهم کردن شرایط برای استفاده از نیروی کار فعال در منطقه و پتانسیل‌های موجود برای تامین رفاه خانواده‌های مرزنشینان.

- آموزش مدیران تعاونی‌ها برای فعالیت بهتر و تخصص‌گرایی در تعاونی‌ها.

- بازنگری در مقررات صادرات و واردات کالاهای مرزنشینان با کمک نظرات خود آنها و تدوین چارچوب مناسب برای ادامه فعالیت شرکت‌های تعاونی. ضروری است تا در تمام تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مربوط به مرزنشینان از نظرات کارشناسی متخصصین تعاونی‌های مرزنشینان استفاده شود، حتی نماینده مرزنشینان به عنوان عضو اصلی و صاحب رأی، در جلسات حضور پیدا کند؛ می‌تواند در ایجاد شرایط لازم برای اسکان مرزنشینان در جهت ماندگاری جمعیت در منطقه و تحقق امنیت و توسعه پایدار در مرزهای شرقی، توسعه فعالیت‌های اقتصادی در نواحی مرزی و افزایش رفاه خانواده‌های مرزنشین نقش موثری داشته باشد.

منابع

- امینی، امیر هوشنگ. (۱۳۷۷)، *تعاونی‌های مرزنشینی*، ماهنامه تعاون، ش ۲۳.
- بیرچال، جانستون. (۲۰۰۱)، *سازماندهی در بخش غیررسمی*، راهبردی برای اتحادیه‌های تجاری، روش تعاونی، وزارت تعاون.
- جمعه‌پور، محمود. (۱۳۸۵)، *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها*، تهران: انتشارات سمت، چاپ چهارم.
- جمعه‌پور، محمود. (۱۳۸۹)، *مبانی برنامه‌ریزی محیطی در توسعه منطقه‌ای*، جزوه درسی کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- زرقانی، سیدهادی. (۱۳۸۶)، *مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی با تاکید بر کارکرد امنیتی انتظامی مرزها*، تهران: دانشکده علوم انتظامی ناجا، معاونت پژوهش اداره چاپ و نشر.
- سازمان ملل متحد. (۱۹۹۴)، *گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۴*، ترجمه: قدرت الله معمارزاده، سازمان برنامه و بودجه.
- طالبی، محمد علی. (۱۳۸۹)، *بررسی نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه منطقه‌ای (نمونه موردی تعاونی‌های مرزنشینان خراسان جنوبی)*، استاد راهنما؛ دکتر محمود جمعه‌پور، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- کلانتری، خلیل. (۱۳۸۴)، *برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای*، انتشارات خوشبین.
- گزارش دبیر کل سازمان ملل متحد. (۲۰۰۹)، *تعاونی‌ها و توسعه اجتماعی*، «گزارش دبیرکل سازمان ملل به شصت و چهارمین نشست مجمع عمومی ۱۳ جولای ۲۰۰۹» ترجمه: مرجانه سلطانی، تهران: نشر ونوس، ۱۳۸۸.

- گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستانهای استان خراسان جنوبی سال ۱۳۸۵. (۱۳۸۷)، جلد دوم شهرستان درمیان، بیرجند: معاونت برنامه ریزی استانداری خراسان جنوبی، دفتر برنامه ریزی و بودجه.
- ماهنامه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی. (۱۳۸۷)، مرزنشینان، سال ششم، شماره‌های ۵۳-۵۴-۵۵.
- ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعاون. (۱۳۸۴)، سبا فاطمه خوبی، ش ۱۶۵-۱۶۶.
- ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعاون. (۱۳۸۷)، ویژه نامه همایش ملی تعاون و کارآفرینی، دی و بهمن، شماره‌های ۱۹۸ و ۱۹۹.
- مختاری یداله. (۱۳۷۱)، وضعیت تعاونی‌های مرزنشین استان بوشهر، وزارت تعاون.
- میسرا، آر. پی. (۱۳۵۳)، چارچوب مکانی برنامه‌ریزی چند سطحی در ایران، دفتر آموزش برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تهران.
- وزرات تعاون. (۱۳۸۷)، تعاون و سرمایه اجتماعی، حمداله رستمی شهر بابکی، دفتر پژوهش‌ها و مطالعات تعاون.
- وزرات تعاون. (۱۳۷۹)، مشارکت مردمی در سازمانهای تعاونی، پروژه مشترک بین‌المللی در باره دموکراسی تعاونی، ترجمه معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج.
- وزیر، محمود. (۱۳۸۷)، روند پیدایش و گسترش شرکت تعاونی‌های مرزنشین، تهران: نشر پایگان،
- هوشمند، محمود. (۱۳۸۶)، بررسی عملکرد اقتصادی و اجتماعی و میزان تاثیر شرکت‌های تعاونی مرزنشینان در اقتصاد خانوار و رضایتمندی اعضای آن در خراسان رضوی، تهران: وزارت تعاون، دفتر آموزش و ترویج تعاون.

- George, owusu. (2003). *Regional development in Place*, District capitals (small towns) and decentralized development in Ghana, a rhetorical perspective, Norway, tromso.

- Chambers, Robert and Gordon R. Conway. (1992). *Sustainable rural livelihood for 21th century*, Institute of development studies.

- Okali, Christina. (2001). *sustainable development strategies*: what they are ang how their development cooperations agencise can support them. Paris. OECD.

- Whleer, Stephen M. (2004). *Planning for sustainability*, Routledge. London.

- Young, M. and P. Wilmot. (2001). *Family and kindship in east London*, London< Routeldge and Kegan Paul.

